

Тақриз

ба автореферати диссертатсияи Гадоев Нурхон «Хусусиятҳои луғавию семантиқӣ ва соҳтории воҳидҳои фразеологӣ дар лаҳҷаҳои чанубии забони тоҷикӣ (минтақаи Кӯлоб)» барои дарёфти дараҷаи илмии доктори илмҳои филологӣ аз рӯйини ихтиссоси 10.02.01.-Забони тоҷикӣ

Таркиби луғавии забони тоҷикӣ ниҳоят бой ва пуробуранг аст. Дар он ҳар воҳиди луғавӣ маъниҳоеро қасб намуданд, ки аз қаъри асрҳо дар бораи тамаддун ва илму фарҳанги соҳибони забон накл менамоянд. Маҳз барои ҳамин таҳқиқи таркиби луғавии забон, аз ҷумла воҳидҳои фразеологӣ муҳим аст, чунки онҳо пуробурангӣ ва таъсирнокии образнокии суханро таъмин менамоянд.

Диссертатсия аз муқаддима, панҷ боб хулоса ва феҳристи адабиёт иборат аст. Дар муқаддима дар бораи мубрамияти мавзӯъ, дараҷаи омӯхташавии он, мақсаду вазифа ва навғониҳои диссертатсия, методҳои тадқикот, аҳамияти назариявию амалии таҳқиқот сухан рафтааст.

Боби якуми диссертатсия “Воҳидҳои фразеологии лаҳҷа ва хусусиятҳои он” номгузорӣ шуда, аломатҳои хоси воҳидҳои фразеологии лаҳҷа мавриди баррасӣ қарор гирифтанд.

Фразеологияи лаҳҷа асоси мустаҳкам дорад, ки он дар заминай боигарии устувори фонд ва таркиби луғавию соҳти грамматикии забон зоҳир мегардад. Муҳаққик дуруст қайд менамояд, ки фразеологияи лаҳҷа ниҳоят кам таҳқиқ шудааст, Дар забони адабии тоҷик муҳаққиқони ин соҳа ангуштшуморанд. Муҳаққик бо далелҳои амиқ аломатҳои маҳсуси воҳидҳои фразеологии лаҳҷаро хотиррасон менамояд: воҳидҳои фразеологии лаҳҷа маънои маҷозӣ қасб намуда, суханро таъсирбахш ва пурҷозиба мегардонанд. Онҳо бинобар сабаби ба таври фаровон корбаст шуданашон реҳтаву устувору тагйирнаёбанда шуда, ба образнокии баланди сухан соҳиб гаштанд.

Хусусияти муҳимтарини воҳидҳои фразеологии лаҳҷа таркиби устувори лексикиро доро будани ибораҳои номбурда ба шумор меравад: димоғ сӯҳтан (ранчидан), дарди сар шудан (касеро бо амали номатлуби худ безор кардан) Дар охири ҳамин боб диссертант воҳидҳои фразеологии лаҳҷаи мазкурро аз руи мавқеи истеъмолашон ба ду гурӯҳ тасниф карда аст: воҳидҳои фразеологии умумихалқӣ ва воҳидҳои фразеологии хоси лаҳҷа. Воҳидҳои фразеологии умумихалқӣ дар байни сокинони тоҷикзабони тамоми ҷумҳурӣ истеъмол мешаванду воҳидҳои фразеологии хоси лаҳҷа дар ҳудуди гӯйишҳои минтақаи Кӯлоб гардиш меҳӯранд, корбости онҳо ба ғайр аз лаҳҷаҳои ҳамгурӯҳ дар гӯйишҳои дигари забони тоҷикӣ мушоҳида намешаванд.

Дар боби дуюм, ки “Таснифоти воҳидҳои фразеологӣ аз руи маъно ном дорад, диссертант воҳидҳои фразеологиро аз нигоҳи мазмуну муҳтаво ба 4-навъ: 1.Идеомаҳо (реҳтаи фразеологӣ); 2. Воҳидҳои

фразеологии ғайриидеоматикӣ: 3. Вобастаҳои фразеологӣ: 4. Ифодаҳои фразеологӣ гурӯҳбандӣ карда, доир ба ҳар қадоми онҳо маълумоти зарурӣ пешниҳод шудааст.

Унвонҷӯ дуруст қайд мекунад, ки воҳидҳои фразеологӣ маънои луғавию семантикийи худро дар ҷумла равшантар зоҳир менамоянд ва ягон вазифаи наҳвири иҷро мекунанд. Маҳз барои ҳамин ҷумлаҳои фразеологӣ боигарии асосии забону гуфтори лаҳҷаро ташкил менамояд. Муаллифи рисола дар ин боб фикру ақидаҳои олимони ватанию ҳориҷиро роҷеъ ба воҳидҳои фразеологӣ оварда, андешаҳои шахсии худро доир ба ҷумлаҳои фразеологӣ баён менамояд.

Боби сеюми диссертатсия “Хусусияти маънӣ” ва услубии воҳидҳои фразеологӣ” доир ба имконот ва тобишҳои услубии воҳидҳои фразеологӣ баҳс менамояд. Имконоти услубии воҳидҳои фразеологӣ аз соҳтори устувор доштани он сар мезанад. Монанди дигар воҳидҳои луғавӣ воҳидҳои фразеологӣ маъниро на ошкоро, балки пӯшида, барҷаста ва рангину муассир ифода мекунад. Кариб аксари воҳидҳои фразеологии овардашуда ҳусусияти услубӣ доранд ва муаллиф онҳоро аз нигоҳи услуб ва мавқеи истеъмолӣ ба риштаи таҳқиқ кашидааст .

Баррасии воҳидҳои фразеологии соматӣ мавзӯи баҳси боби 4-ум қарор дода шудааст. Дар таркиби воҳидҳои фразеологии соматӣ ҷузъи асосӣ воҳидҳои луғавии ифодакунандай номи узвҳои бадани инсон меоянд, аз қабили «дил» (дълхънък шидан), «гӯш» (гуш ба овоз истодан), «чашм»(чашъм воз қадан), «даҳон»(дар даҳан ов гъръфтан), «даст»(дасти норас) ва ғайра ҳеле зиёданд. Дар ин қисмати кор воҳидҳои фразеологии соматӣ ҳеле хуб таҳлил карда шуданд.

Баррасии воҳидҳои фразеологии ташбехӣ дар боби панҷум оварда шудааст. Онҳо дар заминай монандшавӣ соҳта шуда, ягон ҳусусияти ашё бо ашёи дигар ташбех, ё муқоиса карда мешаванд. Воҳидҳои фразеологии ташбехӣ саршори воситаҳои образнок гардондани сухан аз қабили маҷоз, қиноя, муболиға, таззод ва ташбеху истиора буда, барои образнок ифода кардани нутқи соҳибони лаҳҷа хизмат мекунанд.

Дар ҳулосаи диссертатсия мӯҳаққиқ нуктаҳои асосии таҳқиқотро ёдрас шуда, аз онҳо ҳулосаҳои зарурӣ баровардааст Аз мазмуну муҳтавои кор, феҳристи адабиёти илмӣ аён мегардад, ки унвонҷӯ аз адабиёти илмӣ пурсамар ва эҷодкорона истифода намудааст. Ба ин таҳлили адабиёти илмӣ, ки дар боби аввал дарҷ шудааст, низ гувоҳи ҳол аст. Бо вучуди он, дар рисола баъзе камбудиҳо ба назар мерасанд, ки зикри онҳо барои беҳдошти сифати кор дар мавриди корҳои минбаъда ва чопи рисола аз манфиат ҳолӣ нест.

1. Ба фикри мо, фразеологизмҳои “соли серъ пър”, “ростумади намудан” ва “бахт ай таваккал” (сах. 56) воҳидҳои фразологии такрор нестанд.

2. Номҳои баъзе бобҳо дар доҳили фишурдаи диссертатсия мувофиқат накарда, ба таври гуногун дода шудаанд (сах. 2, 214, 249).

3. Дар диссертатсия муқоисаи воҳидҳои фразологии лаҳҷа бо лаҳҷаҳои ҷунубу шарқӣ ва шимолию беруназмарзӣ қариб, ки ба мушоҳида намерасад.

Албатта, ин камбудиҳо ислоҳшавандаанд ва **моҳияти илмии** рисоларо коҳиш дода наметавонанд. Даствардҳои илмии таҳқиқоти мазкур назаррасанд ва муаллифи рисола дар ҳаллу фасли масъалаҳои назариявию амалии соҳаи фразеология ба натиҷаҳои дилҳоҳ расидааст. Бояд қайд кард, ки диссертатсияи мавриди назар дар мавзӯи «Хусусиятҳои луғавию семантиқӣ ва соҳтории воҳидҳои фразеологӣ дар лаҳҷаҳои ҷанубии забони тоҷикӣ (минтақаи Кӯлоб)» ба талаботи Комиссияи олии атtestатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷавобгӯ буда, унвончӯ Гадоев Нурхон ба дарёфти дараҷаи илмии доктори илми филология аз рӯи ихтиссоси 10.02.01.- Забони тоҷикӣ сазовор аст.

**Муовини раиси Кумитаи
забон ва истилоҳоти назди
Ҳукумати ҶТ, номзади илмҳои
филология, дотсент**

С. Матробов

**Имзои дотсент Матробово тасдик
менамоям.**

Сардори шуъбаи кадрҳо

F. Сангов

